

Skildring og afsløring:

Bourdieu, fotografi og det sociologiske liv

.....
Af Les Back

Fotografier: Pierre Bourdieu

Gennem en undersøgelse af Bourdieus algeriske feltarbejde stiller artiklen nogle generelle spørgsmål vedrørende den rolle, som fotografering spiller i sociologisk forskning. Midt under en kolonikrig brugte Bourdieu fotografering til at foretage visuelle feltnoter og dokumentere virkeligheden i Algeriet under kolonialismen. Bourdieu brugte også fotografering til over for algerierne at vise et etisk og politisk engagement for deres sag og situation. Det hævdes i artiklen, at hans fotografier ikke blot skildrer eller formidler virkeligheden i Algeriet. De er, hvilket er paradoksalt, på én og samme tid fulde af information og mystiske og ubegribelige. For at fortolke dem er det nødvendigt rent etnografisk at situere dem i deres sociale og historiske kontekst. Det hævdes, at fotografierne også kan forstås som en fortegnelse over Bourdieus opmærksomhed som forsker, hans nysgerrighed og i sidste ende hans sociologiske forestillingskraft. De afslører hans interesser som forsker, men kan også bruges til at rejse etiske og politiske spørgsmål, der rækker ud over Bourdieus egne forsøg på en refleksiv selvanalyse. Artiklen afsluttes med en diskussion af, hvordan Bourdieus sociologiske liv kan bidrage til sociologien som fag i dag.

*

Hvorfor tager sociologer billeder? Howard Becker bemærkede, at hvis vi daterer sociologiens fødsel til udgivelsen af Auguste Comtes værk, falder den næsten nøjagtig sammen med Daguerres produktion af de første fotografiske billeder i 1839 (Becker, 1974). Fotografering indtager imidlertid en tvetydig plads i den sociologiske praksis. Grafiske illustrationer var i det 19. århundrede et centralt element i skildringerne af bylivet i værker af sociale kommentatorer såsom Henry Mayhew (1971, 1985), men i midten af det 20. århundrede var den sociologiske monografi blevet næsten billedløs.¹⁾ Der er en stigende interesse for visuel sociologi og multimedietnologier, men fotografering indtager stadigvæk en noget marginal plads i en disciplin, der fortsat er domineret af ord og figurer. Umiddelbart forekom det at være anderledes inden for antropologien. Jan Ruby peger på, at kameraet blev en vigtig etnografisk rekvisit og "et identitetskendetegn for feltarbejderen" (Ruby 1973:13). Men selv om kameraet var næsten lige så nødvendigt som en notesbog, mener Ruby, at de billeder, der kom ud af anstrengelserne, mest af alt mindede om 'feriebilleder', der ikke var til at skelne fra de billeder, som en turist ville tage. Antropologisk fotografering adskiller sig her i det store og hele ikke fra feltarbejdepst kort, der bruges til at udsmykke bogomslag og illustrere forelæsninger. Billederne selv var ikke en del af de primære beskrivelser og argumenter og de intellektuelle udfoldelser.

Fremkomsten af Pierre Bourdieus arkiv af fotografier, der blev taget i Algeriet mellem 1958 og 1961, er særligt relevant i denne kontekst. Bourdieu var blevet indkaldt til den franske hær og sendt til Algeriet som disciplinær straf (for at have nægtet at gå op til de eksaminer, der var nødvendig for at blive reserveofficer; o.a.). Bourdieu var kun 25 år, da han ankom til Algeriet. I den franske hær blev han chikaneret og ydmyget af sine overordnede. Han skrev i sine selvanalyserende erindringer om sin optræning i Chartres: "Hver eneste uge måtte jeg træde frem for geledet, når mit navn blev råbt op, hvorefter jeg for de forsamlede tropper

blev præsenteret med mit eksemplar af *L'Express*, det tidsskrift, der var blevet symbolet på progressiv politik i Algeriet, og som jeg noget naivt havde tegnet abonnement på" (Bourdieu, 2004a:416). Den eneste brug, de arrogante unge officerer gjorde af ham, var – foran andre soldater – at bede om hans hjælp til at færdiggøre krydsogtværsopgaven i *Le Figaro*. "Mine soldaterkammerater forstod ikke, hvorfor jeg ikke var officer. Når jeg havde svært ved at sove, tog jeg ofte deres vagt. De bad mig om hjælp til at skrive til deres kærester. Jeg skrev deres breve på vers. Deres ekstreme underdanighed i forhold til det militære hierarki og alt, hvad det påtvinger dem, satte den populisme, der måtte være i mig, på en hård prøve" (Bourdieu 2004a:418).

Han tjente i en luftenhed i Chellif-dalen 150 kilometer vest for Algier. Bourdieu sygnede hen i hæren, hvor han var genstand for uvidende officerers luner og havde en kvælende fornemmelse som følge af sine soldaterkammeraters koloniale racisme. Det var hans forældres indgriben, der reddede ham. De henvendte sig til slægtninge til en oberst, der kom fra Bourdieus fødeby Béarn, og bad dem om at bede deres slægtning om at bruge sin indflydelse og hjælpe Bourdieu. Tassadit Yacine (Yacine, 2004) har beskrevet det forløb, der førte til, at oberst Ducourneau sørgede for, at Bourdieu blev overført til dokumentations- og informationstjenesten. Tjenesten havde "landets bedste bibliotek", og her kunne Bourdieu "kaste sig over og til egne sig den eksisterende viden om det kolonisamfund, der for øjnene af ham blev tilintetgjort" (Yacine, 2004:491).

Bourdieu forlod hæren i 1957. Det havde været en opslidende tid, men alligevel blev han i Algeriet og gik i gang med det måske mest intense akademiske og politiske projekt i sit liv. I et interview, der blev publiceret i 1986, sagde han:

Efter to hårde år, hvor det ikke var muligt at foretage sig noget som helst, kastede jeg mig over arbejde i felten. Jeg begyndte at skrive en bog med det formål at kaste lys over det algeriske folks dramatiske situation og også om kolonisterne, hvis situation – ud over at de var racistiske – ikke var mindre dramatisk. (Bourdieu, 1986:38)

Bourdieu lavede et omfattende feltarbejde i Algeriet midt under en kolonikrig (krigen varede fra 1954-1962 og endte med Algeriets uafhængighed; o.a.), men alligevel fremtræder de fotografier, han tog – oprindeligt mere end 2.500 – kun sporadisk i det, han har skrevet om denne periode (Bourdieu 1958; [1972]2005; Bourdieu & Sayad, 1964). Forholdet mellem hans fotografiske dokumentation og spørgsmål vedrørende politik, sociologisk etik og æstetik var udgangspunktet for, at fotografierne blev indsamlet og udstillet på Goldsmiths, University of London, fra efteråret 2006 til foråret 2007. Genvurderingen af Bourdieus værker om kolonialisme blev kun mere påtrængende som følge af de samtidige militære interventioner i Afghanistan og Irak, hvor sociologer og antropologer bruges af militæret i såkaldte 'Human Terrain Teams'. Bourdieus eksempel gav mulighed for at drage paralleller mellem etnografers medvirken i nutidens kolonialistiske eventyr og fortidens. Som Bourdieu selv har sagt:

Det at udføre sociologisk feltarbejde i en krigssituation tvinger én til at reflektere over alt, at undersøge alt og især alt, der tages for givet i det almindelige forhold mellem iagttageren og informanten, mellem interviewer og den interviewede. (Bourdieu, 2004:426)

Resultatet var udstillingen *Pierre Bourdieu in Algeria: Testimonies of Uprooting* og en række seminarer. Udstillingen og de begivenheder, der fandt sted i forbindelse med den, leverer konteksten for den følgende diskussion. Det var en ekstraordinær mulighed for ikke blot at se over 200 billeder samlet ét sted, i alt en fjerdedel af det tilbageværende fotoarkiv, men også for at konfrontere sig med dem som et eksempel på etnografien i *action* og under beskydning.

Seminarerne og de diskussioner, der fandt sted i forbindelse med udstillingen, udforskede spørgsmål vedrørende forholdet mellem kolonialisme og sociologiske vidnesbyrd, politik og fænomenologi og den algeriske krigs indflydelse på den franske samfundsteori. Ikke alle begivenhederne fandt sted på Goldsmiths, men det var forbløffende at se, at selv om vi ofte gik forbi og så på fotografierne, dukkede de næsten aldrig op i diskus-

sionerne, der fandt sted under seminarerne. Vores manglende evne til at lukke fotografierne ind i den teoretiske debat og den sociologiske forestillingskraft afspejler de mere generelle mangler og den problematik, der er blevet beskrevet af Jay Ruby. Denne oplevelse tjente som en påmindelse om, at vi sociologer ikke er så gode til at se på fotografier og se deres sociologiske værd (Becker, 1974). Vi besluttede os for at afholde et sidste seminar og bede deltagerne om at besøge udstillingen igen, se på billederne og udvælge et fotografi, der kunne danne grundlag for en diskussion. Den resterende del af denne artikel er helliget, hvad der kom ud af mit eget forsøg ud i denne disciplin at fortolke fotografier, en disciplin, der egentlig ikke var særligt disciplineret. Hvad var det, Bourdieu forsøgte at registrere med sine algeriske fotografier? Hvordan brugte han fotografierne? Hvorfor valgte han ikke at publicere billederne i sine bøger og essays? Jeg vil først diskutere Bourdieus skrifter om fotografi og også forholdet mellem Bourdieus algeriske feltarbejde og hans baggrund i Béarn på landet i Frankrig og forskning, han samtidig udførte blandt franske bønder, hvoraf nogle var hans egne slætninge.

Fotografisk afsløring

Før jeg diskuterer de billeder, Bourdieu tog i Algeriet, vil jeg gerne placere hans interesse for fotografering i en bredere kontekst i hans sociologi og også i relation til hans biografi. For Bourdieu er fotografering sociologisk interessant, forbi den både skildrer den sociale verden og afslører de valg, som personen bag kameraet tager. Jeg vil vise, at en forståelse af hans forhold til fotografering kan tilvejebringe indsigter, der kan bruges til at forstå hans egen fotografiske praksis. Dette afbryder begivenhedernes gang, fordi jeg, før jeg vil beskrive Bourdieus algeriske erfaring, først vil se lidt nærmere på det værk, han skrev om fotografering, da han vendte tilbage til Frankrig.

Bourdieu forlod Algeriet i maj 1961 og rejste til Frankrig, hvor han satte sig for at skrive en bog om fotografering. I *Photography: A Middle-Brow Art* (Bourdieu, 1990; den franske original, *Un art moyen: Essai sur les usages sociaux de la photographie*, der er

noget mere omfattende end den engelske, udkom i 1965; o.a.) ligger Bourdieus fokus i mindre grad på, hvad fotografier skildrer, og i højere grad på den æstetik og den smag, der afsløres gennem den *framing*, der bestemmer, hvad der fotograferes, og det, der dermed værdsættes. For Bourdieu er denne almindelige kunstform en mekanisme, gennem hvilken ens klassepræferencer skildres, hvad enten disse kommer til udtryk i familie-, ferie- eller bryllupsbilleder. Det er fotograferingens lettilgængelighed, der stiller den til forskeres og etnografers rådighed. Bourdieus modstand mod at publicere sine billeder kan meget vel have været udtryk for en modstand mod at blive trukket ind i det æstetiske felt i denne 'middlebrow' kunststart (hvilket betyder, at den i hierarkiet over kunstarter befinder sig mellem lav- og finkultur, *lowbrow* og *highbrow*; o.a.). Jeg tror imidlertid, at Bourdieus modstand mod at vise sine fotografier er mere kompleks end som så.

Fotografering er som felt interessant for Bourdieu, fordi det manifesterer beslutninger vedrørende vurdering og betydning (værdsættelse). At fotografere afslører og kaster lys over de sociale og kulturelle kræfter, der styrer, hvad fotografens linse rettes mod (det gælder både amatøren og den professionelle fotograf). Han skriver: "For på en adækvat måde at forstå et fotografi, hvad enten det er taget af en korsikansk bonde, en småborger fra Bologna eller en parisisk professionel fotograf, er det ikke nok at afdække de betydninger, det *erklærer*, dvs. i en vis forstand fotografens eksplicite intention; det kræver også en afkodning af det overskud af betydning, som det *afslører* og røber ved at være en del af en tidsalder, en klasse eller en kunstnerisk gruppes symbolik" (Bourdieu 1990:6-7). Den opfattelse, at fotografering afslører en classes eller en gruppes symbolik, udfordrer os til at reflektere over ikke blot fortolkningen af, hvad et billede indeholder, men også fotografens sociale og historiske dispositioner. Fotografens biografi afsløres i en vis forstand gennem de valg, han eller hun træffer, og samtidig forbliver billedskaberen alligevel synligt fraværende.

Bourdieu anvendte på fremragende vis disse tanker i sin analyse af fotografiets rolle i Béarns bondesamfund i begyndelsen af 1960'erne. Her blev bryllupsfotografen værd-

sat som en ressource, der kunne skabe et sociogram over relationerne i en familie. Fotografiet var en særlig ekstravagance, der passede til lejligheden, og købet af et bryllupsbillede gengældte invitationens gave. Her indfanger billederne "adfærd, der er socialt tilladt og socialt reguleret, dvs. allerede højtideliggjort" (Bourdieu, 2004:605). Som følge heraf blev bønders fotografier ofte underlagt en stærk kontrol, opbevaret ude af syne i en kasse, med nogle få undtagelser, der blev udstillet diskret, såsom bryllupsbilleder og enkelte portrætbilleder. Brugen af fotografierne afslører de værdier og kulturelle normer, der producerer dem og bestemmer deres brug. Amatørfotografering blev inden for denne bondekontekst betragtet som en "frivol luksus" og som udtryk for et pengespild, der blev forbundet med livet i byerne, og som blev accepteret som en ungdommelig ekstravagance, men som efter indgåelsen af ægteskab og antagelsen af voksenlivets ansvar måtte lægges på hylden. Man kan tænke sig til, hvordan den fremragende unge sociolog fra Béarn, der var fascineret af at fotografere, kan have været genstand for latterliggørelse blandt sin familie og åben for anklager om at have fine fornemmelser. For Bourdieu afslørede selv den positur, som bønderne stiller sig i foran kameraet, deres værdier: "at indtage den mest værdige, den mest alvorlige og mest ceremonielle positur, at stå ret med samlede fødder og armene ned langs siden. [...] Højtideliggørelsen, helliggørelsen og eviggørelsen er uadskillelige elementer" (2004b:612). Mellem linjerne i denne elegante analyse kan man læse Bourdieus egen situation som en kvik, lokal dreng, der tog til byen og købte et kamera.

Som Bourdieu selv og andre har hævdet, er hans undersøgelse af sin egen bondebaggrund og hans samtidige etnografiske arbejde i Algeriet tæt forbundet (Wacquant, 2004). Det var gennem sit møde med Algeriet, at han forsonede sig med den verden, han havde forladt for at uddanne sig og føre et intellektuelt liv. Der er her tale om en anden form for afsløring, som jeg kort vil nævne (en afsløring, der antager form af en form for forræderi; jf. at det engelske ord, som Les Back her bruger, *betrayal*, både kan betyde 'afsløring' og 'forræderi'; o.a.). Bourdieu skrev sin berømte artikel om de kejtede ungarle og deres kvaler,

de storebrødre, der stod i kanten af dansegulvet ved høstballerne. I Bourdieus optik er ungarlene fordømte, fordi de bebor en inkarneret kultur, der er ude af trit med byens rytme og stil. Ungkarlene er fanget i deres "bondegjorte kroppe" og rodfæstet gennem deres bånd til landet, og derfor er de ikke attraktive for kvinder, hvilket er "en konsekvens af den differentielle penetrering af urbane, kulturelle modeller blandt de to køn, [hvor] kvinder dømmes bønderne ud fra kriterier, der gør dem chanceløse" (Bourdieu, 2004c:591). Essayet, der oprindeligt blev publiceret i 1962, indeholder rørende beskrivelser af de mænd, der er dømt til denne ensomme skæbne. Faktisk vender Bourdieu tre gange i løbet af sin karriere tilbage til dette feltarbejde (Bourdieu, 1962; 1972; 1989). Han beskriver denne forskning som en "form for intellektuel dannelsesroman" (Bourdieu, 2004a:433), som en række sociologiske langnoveller, der indeholder den psykologiske, moralske og sociale dannelse af hans intellektuelle personlighed. Den er et forsøg på at skabe forbindelse til der, hvor han kom fra, og forsone sig med den verden, han forlod, samtidig med at han forsøger at generere en videnskabelig beskrivelse af den. Han skriver imidlertid: "Denne tilbagevenden til, hvorfra jeg kom, var ledsaget af en tilbagevenden, om end en kontrolleret tilbagevenden, af det undertrykte. Teksten bærer næsten ikke noget spor af dette" (2004a:436). Der er en anden drejning i den forsoning, som Bourdieu søger gennem sine skrifter. Bourdieus far ledsagede ham ofte, når han interviewede de gamle ungarle. Formålet med dette var at vinde deres tillid. Interviewene var smertelige at udføre, og alligevel analyseres de uden nogen form for eksplicit reference til forfatterens forhold til dem. Bourdieu skriver:

Og mine bemærkninger objektivistiske tilbageholdenhed skyldes uden tvivl den kendsgerning, at jeg havde det, som om jeg *begik en form for forræderi* – hvilket har ført til, at jeg frem til den dag i dag har afvist enhver form for genudgivelse af tekster, hvis publicering i akademiske tidsskrifter med små læserskarer beskyttede dem mod ondsindede eller voyeuristiske læsninger. (Bourdieu, 2004a:437, min kursivering)

Det, som Bourdieu her viser, er forholdet mellem skildring og afsløring/forræderi, mellem det, der inkluderes, og det, der udelades i akademisk arbejde, og de affektive dimensioner i denne proces, der kun afsløres med tiden. Det var først efter Bourdieus død, at de tre artikler blev publiceret sammen, i *La Bal des Célibataires* (Bourdieu, 2002, på engelsk i 2008: *The Bachelors' Ball*), der måske meget passende var hans allersidste bog. Dette er ikke sagt for at forklejne hans ramrende iagttagelser, men for at pege på, at sociologer og etnografer altid kæmper med balancen mellem selverkendelse og fremmedgørelse, skildring og afsløring, og måske er lektien – eller forslaget – her eksplicit at udnytte denne spænding i forståelsens tjeneste.

Bourdies egen kritik kan anvendes i relation til fotografierne fra hans feltarbejde eller endnu bredere – i relation til en etnografisk måde at se på. Netop ved at rette opmærksomheden mod Bourdieus fotografiske praksis kan vi ikke blot få mere at vide om 'en tidsalders symbolik', men også om etnografiske aspirationer, indsigter og praksisser. I denne forstand kan vi fortolke Bourdieus fotografier ikke blot som selvbiografi, men som præget af en form for akademisk opmærksomhed og professionsrettet tilbøjelighed.

Det koloniale lys

Den opgave, som Bourdieu satte sig for, var at 'kaste lys' over det afkoloniseringsdrama, der

udspillede sig i Algeriet for både de koloniserede og kolonisatorerne (se illustration 1). I Frankrig blev denne kolonikrig affærdiget som 'hændelser'. Men for Bourdieu var intensiteten af mødet med den koloniale ødelæggelse og fordrivelse svær at overdrive. Han var drevet af et stærkt ønske om at erkende og forstå denne virkelighed, og i den forbindelse udsatte han sig selv for stor risiko og personlig fare.

Dette totale engagement og denne totale ignorering af fare havde intet at gøre med heroisme, men havde snarere, tror jeg, til rod i den ekstreme tristhed og angst, der prægede mig, og som – ud fra ønsket om at afkode et gådefuldt ritual, dokumentere et spil, se forskellige gentande (for eksempel en bryllupslampe, en gammel kuffert inde i et velbevaret hus) eller i andre tilfælde det enkle ønske om at iagttage og bære vidne – fik mig til at investere mig selv, min krop og sjæl, i det hektiske arbejde, der gjorde mig i stand til at kunne udholde oplevelser, som jeg var det uværdige og afvæbnede vidne til, og jeg ønskede uanset omkostningerne at skildre dette. (Bourdieu, 2004a:424)

Illustration 1:
Fransk tank fotograferet
gennem bagruden i
Bourdies bil

Bourdieu interviewede mennesker, der havde været tortureret, der havde været vidner til, at bønder blev tvunget fra deres huse og jord, og han så i de kabylske bønders ansigter en lighed med sine egne slægtninge i Béarn. På dette tidspunkt havde han fået en stilling på universitetet i Alger, hvor han underviste den koloniale intelligentsia i filosofi og sociologi (Yacine, 2004). Nogle af hans algeriske studerende – såsom Abdelmalek Sayad, som han i 1964 skrev *Le Déracinement* (kommer på engelsk som *Uprooting* i 2014; o.a.) sammen med – blev hans samarbejdspartnere og livslange kolleger. Bourdieu brugte en lang række

forskningsteknikker i forsøget på at skildre denne virkelighed, der med stor hast udfoldede sig for hans øjne, det, som han senere kaldte ”patetiske instrumenter” (Schultheis & Bourdieu, 2001), herunder noget, der kan minde om en kvantitativ undersøgelse af forbrugsvaner. At fotografere var én måde at forsøge at registrere det, der skete.

For den unge Bourdieu var det at tage fotografier i Algeriet forbundet med et praktisk problem. Det intense og stærke hvide lys gjorde det vanskeligt for ham at åbne kameraets lukker uden at brænde filmen. Dette kan opfattes som en metafor ikke blot for fotografens fag, men også for sociologiens eti-

Illustration 2:
En kabylsk krukke til
opbevaring af korn

ske og politiske aspekter i krigstid. Bourdieu brugte et Zeiss Ikonkamera, som han havde købt i Tyskland, og som havde en særlig linse til at håndtere det brændende lys.

Bourdieu's fotografier indeholder mere end det, der skildres på dem. De illustrerer betingelserne for deres historiske mulighed, den sammensatte virkelighed i den koloniale situation og det imperialistiske magtnetværk, der former og styrer det fysiske landskab. I et interview, der blev udført af Franz Schultheis i 2001, fortalte Bourdieu om vanskelighederne ved at fotografere midt under en krig. Bourdieu's Zeiss Ikonkamera havde en søger, så han kunne se ned i jorden, mens han tog et billede. "På denne måde kunne jeg tage dem, uden at nogen lagde mærke til det," forklarede han (Schultheis & Bourdieu, 2001:1). Bourdieu's vinkel er så at sige udtryk for et stjålet blik på verden. Nogle gange vender personer på billeder deres ryg mod linsen og 'nægter' så at sige at blive indfanget af kameraet. Der er her en spænding, som Bourdieu peger på, men egentlig ikke konfronterer – mellem billeder, der er 'givet', og billeder, der er 'taget' – som jeg vil vende tilbage til.

Det billede, der fascinerede mig, er et meget lidt opsigtsvækkende fotografi af en lerkrukke. Fotografiet er vist her, en kabylsk lerkrukke til opbevaring af korn, udsmykket med slanger (se illustration 2). Ved første øjekast er det et ret uskyldigt billede af den kabylske kultur, af et traditionelt artefakt. Det er imidlertid et fremragende vidnesbyrd om de betingelser, der er resultatet af kolonialismen, og om fordrivelsens vold. Bourdieu forklarede:

Imod mine venners råd begav jeg mig til fods ud i bjergene for at se de ødelagte landsbyer, og jeg fandt huse, hvor tagene var blevet fjernet (sat i brand; o.a.) for at tvinge mennesker til at forlade dem. Husene selv var ikke brændt ned til grunden, men de var ikke længere beboelige. I husene faldt jeg over forskellige lerkrukker (genstande, som jeg allerede var begyndt at interessere mig for i en anden landsby, Aïn Ag-hbel: Der er steder, hvor alt, som vi ville kalde inventar, er lavet af brændt ler, fremstillet og formet af kvinder); i Kabylien kalder de dem for *aquoufis*, de store lerkrukker til opbevaring af

korn, der er dekoreret med tegninger. Tegningerne er ofte af slanger, der er et symbol på genopstandelse. Og selv om situationen var så trist, var jeg glad for at være i stand til at tage billeder – det hele var så paradoksalt. Jeg kunne kun tage billeder i disse huse, fordi de ikke længere havde noget tag (Schultheis & Bourdieu, 2001:3).

Fotografiet er altså gjort muligt som følge af et kolonialt lys, der er resultatet af den vold og fordrivelse, der jagede bønder væk fra deres huse, og et lys, der lukkes ind, ved at taget er brændt ned med det formål at forhindre, at bønderne vender tilbage (se illustration 3). I denne situation tager Bourdieu et fotografi, der – i en benjaminsk forstand – kan kaldes for et 'dialektisk billede'. Det udtrykker en antropologisk skildring, der indeholder et historisk vidnesbyrd om dets politiske mulighedsbetingelse: "ikke en blotlægningsproces, der ødelægger hemmeligheden, men en afsløring, der yder den retfærdighed" (Benjamin, 1998:31). Jeg vil i denne forbindelse gerne pege på to ting. For det første både viser og skjuler billedet konteksten for dets frembringelse. Derfor taler fotografiet ikke for sig selv, det kommunikerer ikke sit budskab på en enkel måde. For det andet: For at man kan fortolke fotografiet, må det både *kontekstualiseres* og *historiseres*. Dette illustreres her gennem de dramatiske og voldelige betingelser (afbrændingen af taget), der gør fotografiet af den kabylske lerkrukke mulig. Dette kan nutidens sociologiske fotografi måske lære af – dvs. hvordan man undgår en naiv realisme, der skjuler dets sociale iscenesættelse.

Som Loïc Wacquant (2004) har peget på, indeholder Bourdieu's fotografier en *pragmatisk dimension*, fordi de tilvejebragte en kondenseret måde at lagre information på. Bourdieu førte ikke feltdagbog – dagene var ganske enkelt for lange og udmattende til det. I stedet havde han notesbøger, hvor han opbevarede sine negativer, og sine fotografier opbevarede han i tasker af celluloid. Fotografierne udfyldte her en "dokumentarisk funktion" (Schultheis & Bourdieu, 2001:3), der gjorde ham i stand til at gemme information. At besøge *Bourdieu in Algeria*-udstillingen var som at blive mødt af et galleri fuldt af etnografiske indtryk, som om man læste i Bourdieu's aldrig

Illustration 3: Det koloniale lys

førte feltdagbog, om end siderne var revet ud og sat i en ny rækkefølge. Fotografierne kunne indfange den 'sammensatte virkelighed' eller det, som Wacquant kalder for den algeriske situations "disharmoniske sameksistens af elementer" (Wacquant, 2004:400): En konserverdåse, der bruges på en kirkegård som del af en begravelsesrite, eller to turbanklædte mænd i byen, der intenst diskuteres med Bourdieus Renault Dauphine i baggrunden. Det at fotografere var også en metode, Bourdieu kunne bruge til at skærpe sit blik, til så at sige at sætte den sociale

handlings flow på pause – ofte i farlige situationer – sådan at disse stjalne øjeblikke senere kunne studeres i tryghed.

Det at fotografere var ikke blot en hjælp til at huske, en hurtig og effektiv måde at lagre information på. Bourdieu forsøgte at opøve en *etisk opmærksomhed*, der førte til en måde at fotografere på, der også var fokuseret på at lytte. Her er den visuelle sociologi partisk, idet den aspirerer til at være på sine motivers side, samtidig med at den er akademisk og distanceret: "Der var det her objektiverende og kærlige, distancerede og sam-

tidige intime forhold til objektet” (Schultheis & Bourdieu, 2001:2). Han satte denne form for fotografering over for de vulgære turister, der, når de fotograferer, kun er interesseret i eksotiske motiver, og ikke i at lytte til, hvad de algeriere, de fotograferede, havde at sige. Bourdieus billeder blev ofte taget i farlige situationer, midt under krigen. For Bourdieu var det at tage billeder en måde at sige til algerierne på, at han var på deres side, at han bar vidnesbyrd om, hvad de udholdt og kæmpede imod. I denne forstand blev det at fotograferer en måde at udvise politisk engagement på. Dette kommer stærkt til udtryk i portrætterne, hvor den person, der fotograferes, nærmest henvender sig direkte til beskueren og er præget af en tilstedeværelse, som om blikket er en udveksling af politisk anerkendelse.

Bourdieu's Zeiss Ikon var også en måde ”at forsøge at komme overens med chokket over denne forfærdelige virkelighed” (Schultheis & Bourdieu, 2001:2). Kameraets linse var både et middel til at fokusere på en verden, der var ved at gå i opløsning, men også et præventivt middel mod det traume, der var forbundet med at se, hvordan dette tog sig ud: en metode, hvor man på én gang ser mennesker og ting tæt på, samtidig med at de holdes på afstand. Dette er ikke et spørgsmål om hjerteløshed eller mangel på interesse, men et spørgsmål om udholdenhed, om at fortsætte det anstrengende arbejde med at være historisk vidne og samtidig bevare den følelsesmæssige energi, der kræves for at kunne lægge en seriøs etnografisk opmærksomhed for dagen. Wacquant mener, at det at fotograferer for Bourdieu var et middel til at ”forankre og muliggøre det følelsesmæssige arbejde, der er nødvendigt for at udføre disse førstehåndsobservationer” (Wacquant 2004:402). De følelsesmæssige omkostninger ved feltarbejde er særligt store i dette tilfælde, men Bourdieus eksempel kan anvendes mere bredt. Den barriere, som kameraets linse placerer mellem verden og etnografen, kan *beskytte imod lammelse og resignation* og holde iagttageren fokuseret på den opgave at registrere, hvad der sker.

Jeg vil nu mere kritisk undersøge forholdet mellem Bourdieus engagement og passionerede videnskabelighed, refleksivitet og samfundsvidenskab.

Totalvidenskab og kolonialismens arvesynd

Loïc Wacquant konkluderede, at Bourdieus fotografering i felten i Algeriet var afgørende for realiseringen af hans videnskabelige aspirationer og aspirationer som samfundsborger:

Gennem den fotografiske prisme kan man bedre se, hvordan projektet om en totalvidenskab om samfundet, der er i stand til at favne alle aspekter af virkeligheden, den synlige og usynlige, den inkarnerede og objektiverede, og i stand til at blotlægge de sociale årsager og grunde til virkelighedens uregelmæssige gang ikke blot gav intellektuel mening. Fotograferingen opfyldte et vitalt eksistentielt behov og udnyttede Bourdieus stærke medborgerlige engagement ved at give ham en konkret opgave og en uopsættelig mission, hvor han kunne miste sig selv. (Wacquant, 2004:403)

Bourdieu var hele sit liv engageret i et videnskabeligt projekt. Han var svidende i sin kritik af de former for tekstuel refleksivitet, der i 1980'erne var forbundet med antropologikritik (Clifford & Marcus, 1986; Rosaldo, 1989; Geertz, 1988), der ”erstatte den metodiske konfrontation med feltets grumsede virkelighed med selvudforskningens overfladiske glæder” (Bourdieu, 2003:282). For ham var opgaven at opnå ”deltagende objektivering”, som han betragtede som et redskab til fortolkning og forståelse. Hans model for feltarbejde er hverken en naiv form for etnografisk fordybelse eller udtryk for en forskers kritiske distance og ”perspektiv på lang afstand”; etnografens opgave er snarere at underkaste subjektive relationer en objektiv undersøgelse. Objektivering af subjektive relationer involverer en kritisk skepsis over for den ”spontane sociologi”, der er indeholdt i informanternes skildringer, såvel som en streng kritik af det akademiske felt for produktion af viden. I denne forstand er selvrefleksion en ressource, der kan bruges til at skabe politisk engagement og videnskabelig objektivitet uden en fortrængning af forskerens sociale position.

Bourdieu's skepsis over for akademiske positioner er en værdifuld og blivende del af hans sociologiske arv, og alligevel er hans tankegang både ydmyg i dens opmærksomme

refleksivitet og arrogant i dens påstand om, at samfundsvidenskaben kan fortælle en overordnet sandhed. I sine værker forekommer Bourdieu nogle gange at være hævet over al kritik. Hans selvanalyse er afgrænset eller har begrænsninger, og han synes at signalere denne ufuldstændighed i sit sidste forsøg på en refleksiv sociologi og skildring af sit eget liv i den akademiske verden, der bærer titlen *Udkast til en selvanalyse* ([2004] 2006). Et udkast er per definition ufuldstændig, en grov skitse, der mangler farver og nuancer. Her tilvejebringer Bourdieus fotografier endnu en ressource, fordi de er en dokumentation af hans sociologiske opmærksomhed, idet de viser de scener og den information, som han havde i sinde at huske. Dette gør på én gang fotografierne betagende og frustrerende: De rejser flere spørgsmål, end de kan svare på, hvilket igen giver en anden indgang til Bourdieus værk.

Kort efter åbningen af *Bourdieu in Algeria*-udstillingen på Goldsmiths modtog vi en klage fra en studerende over et af fotografierne. Det var et fotografi af et barn, der var blevet omskåret. Den studerende beskrev sig selv som mor til to børn, og i en e-mail protesterede hun over fotografiet af det, som hun så som en pige på 6 eller 7 år, som var nøgen fra livet og ned, ”og som havde fået spredt sine ben med det formål at vise hendes vagina”. Klageren mente, at barnet så anstrengt ud, og at man kunne se pletter af blod på dets ben. E-mailen satte spørgsmålstegn ved motiverne til at tage billedet. Måske var det et forsøg på at rejse en debat ”vedrørende kvindelig omskæring”, gættede den studerende, men selv mente hun, at det endelige resultatet var et billede af et barn, der blev udsat for et groft overgreb. Det blev også antydnet, at billedet kunne udnyttes af pædofile, der kunne tage et billede af fotoet på deres mobiltelefoner og sætte det i omløb. Påstanden var, at billedet var krænkende og uetisk, eftersom det skildrede børnemishandling. Klageren mente også, at fotografiet rejste nogle spørgsmål: Hvad skete der med barnet? Var det taget med forældrenes samtykke? Den studerende konkluderede: ”Hvis det havde været i Storbritannien, ville det have været en sag for de sociale myndigheder!”²⁾ Vi tog den studerendes klage meget alvorligt og accepterede – i det mindste til en

begyndelse – klagens præmisser. Det var ikke et dramatisk eller voldsomt billede, og fotografiet var blevet manipuleret, så barnets genitalier var blevet sløret. Der var noget meget foruroligende og uforglemmeligt over billedet, hvor barnet ser ud, som om det spørger: ”Hvorfor ser du på mig?” Vi diskuterede, hvorvidt vi skulle fjerne fotografiet fra udstillingen. Vores intention var at bruge Bourdieus fotografiske arbejde til at stille søgende spørgsmål, herunder spørgsmålet om, hvorvidt der er steder, hvor et kameras linse aldrig skal pege hen, og hvorvidt der er fotografier, der ikke bør tages. Var dette fotografi selv et eksempel på den symbolske vold, som han selv så ofte kritiserede? Var vi ikke også – via vores ønske om at vise alle fotografierne – at betragte som medskyldige? Svaret er uden tvivl ’ja’, men samtidig ønskede vi at muliggøre sådanne spørgsmål, der kunne føre til debat og refleksion: Det ville være udtryk for hemmeligholdelse og fortielse at censurere billedet.

Der er endnu et aspekt af denne kontrovers. Et fotografis betydning realiseres altid gennem en social relation mellem billedet, den kontekst, det vises og ses i, de mennesker, der ser det, og det system af diskurser, de bruger til at give betydning til billedet (Mitchell, 1994). Fotografiet kan ikke række tilbage i tiden: Det, som det refererer til, er forsvundet, livet er gået videre, billedet er en epitaf over det liv, der er fastfrosset på billedet. Som Barthes engang sagde, er fotografiet kun en ”erklæring af nærvær” (Barthes, 2000:87). Den generelle lektie er særligt relevant i forhold til det dilemma, som billedet af omskæringen rejste. Billedet viser ikke det, som den klagende studerende mente. Der er ikke tradition for kvindelig omskæring i Nordvestafrika. Fotografiet er faktisk et billede af en dreng, der er klædt i en gandora (en slags kjortel). Betydningen af billedet er frembragt gennem en form for orientalsk logik (Said, 2002), der sætter lighedstegn mellem ikke blot Afrika, men hele Mellemøsten, og krænkende og undertrykkende seksuelle praksisser. Klageren skrev i sin e-mail, at hun mente, at billedet muligvis var fra Afghanistan. I sin klassiske formulering af orientalismen hævdede Edward Said, at den vestlige repræsentation af Orienten ikke blot fordrejer kulturelle mønstre,

men snarere skaber betydning og viden til sine egne historiske og politiske formål: "Som kulturelt instrument består orientalismen udelukkende af aggression, aktivitet, vurderinger, vilje til sandhed samt viden" (Said 2002:239). Det er værd at bemærke, at Said påpeger, at denne praksis ikke blot reproduceres ved hjælp af stigmatisering og vold, men også gennem sympati og endda en form for forsvar. I dette tilfælde er det forsvaret af det ikke-vestlige barn, der styrer den studerendes forargelse. Den sociale kontekst, hvor disse vurderinger foretages, er fuld af videns- og vurderingsstrukturer, der giver fotografiet betydning. De historiske specificiteter i forholdet mellem kønnene i det kabylske samfund fortrænges dermed. Ved at acceptere præmissen for klagen blev vi til en begyndelse trukket ind i disse orientalske videns- og vurderingsstrukturer. Når det er sagt, hvad forskel gør det så etisk set, at fotografiet rent faktisk er af en dreng?

Mandlig omskæring – fjernelsen af noget eller hele penisens forhud – er en almindelig praksis i store dele af verden, en praksis, der er forbundet med den jødiske og muslimske tro, samtidig med at denne praksis forfægtes ud fra sundhedshensyn. Det vurderes, at omkring en tredjedel af alle drenge og mænd i verden er omskåret (Crawford, 2002). Bourdieu talte i Schultheis' interview med ham om netop dette fotografi. Her taler han ikke om køn eller etik – billedet præsenteres snarere som endnu et eksempel på anerkendelse, tillid og gensidighed. "Disse fotografier inkluderer også en række ret dramatiske billeder af en omskæring – faren bad mig om at tage dem: 'Kom og tag nogle billeder.' Det at fotografere var en måde at skabe et forhold til folk på og betød, at man var velkommen. Bagefter sendte jeg billederne til dem" (Schultheis & Bourdieu, 2001:1). Bourdieu blev inviteret til denne fejring, en overgangsrite, og han tager på farens anmodning et billede. Det forhold, at det er en dreng, gør en forskel, fordi det situationer og historiserer billedet og farens udtryk for maskulin stolthed og kønsopdeling, der er på spil i billedet. Fowler har hævdet, at "omskæringens orkestrerede ophøjethed" og overgangsriter for drenge i Bourdieus skildring afslører de måder, hvorpå en kønsrolle opdelt ortodoksi markeres og repræsenterer

"en form for fetichisme af virilitet" (Fowler, 2000:42; se også Bourdieu 2001:26). Bourdieu var fascineret af manifestationerne af mandlig stolthed og ære og udviklede en kritik af maskulin dominans og kønsstyrede sociale relationer (Fowler, 2003), og feministiske forskere har kombineret Bourdieus teori med deres egne sociologiske dagsordener (Adkins & Skeggs, 2004).

Den situation, billedet skildrer, er uden tvivl forbundet med smerte og objektivisering, men der er ikke tale om en form for genital lemlæstelse af den slags, som den klagende studerende antydede. Er det alt, hvad der er at sige? Hvad er det, Bourdieu gør med sit kamera? Er der ikke tale om en anden form for vold i denne indtrængen, hvad enten han er inviteret eller ej? I en vis forstand kan man sige, at Bourdieu følger den kønsopdelte ortodoksi og tager et billede som "en måde at skabe et forhold" til den stolte far. Barnet er imidlertid ikke en del af denne relation og interaktion. Bourdieu udvider ikke den delta-gende objektivisering som kritisk disciplin til sit forhold til barnet eller til etiske spørgsmål vedrørende billedets produktion. Det, der står tilbage, er Bourdieus indblanding i den symbolske vold, der udøves gennem objektiveringen af sønnen. Dette er ikke for at fordømme Bourdieu, for også vi var skyldige. Når jeg i bagklogskabens lys reflekterer over billedet, føler jeg personligt, at det var et billede, der ikke skulle have været en del af udstillingen. Til sidst endte jeg med at indtage den samme position som den forargede studerende, om end jeg var kommet frem til denne position ad en ganske anden vej. Resultatet er en dobbelt kritik: For det første en kritik, der er kritisk over for den orientalistiske præmis, som klagen havde rod i, og for det andet en kritik, der peger på faren for objektivisering og for at trænge ind på folk, når man tager et billede. Måske er det først, når fotografer krydser denne linje, at vi kan se, hvor den er. For at vende tilbage til det spørgsmål, der tidligere blev stillet, er dette billede et eksempel på et fotografi, der aldrig skulle være blevet taget.

Den 'stjalne' karakter af mange af Bourdieus billeder, der i den grad ligner stjålne øjeblikke (se illustration 4), er også på kant med hans påstand om, at det at tage fotografier var en måde at sige til algerierne: "Jeg er interesse-

Illustration 4: 'Et stjålent blik på verden'. Arbejdere i en bar.

ret i jer, jeg er på jeres side" (Schultheis & Bourdieu, 2001:2). Det, som billedet afslører, er, at Bourdieu også befinder sig i et koloniale lys. Hans billeder er fotografiske afsløringer i den bourdieuske forstand. Til hans kredit konfronterer han selv dette i *Travail et travailleurs en Algérie*, hvor han skriver: "Etnografen bærer i kraft af sit tilhørsforhold til det koloniserende samfund vægten af kolonialismens arvesynd" (citeret i Bourdieu, 2008:5). Der er andre former for medskyld og kompromisser på spil. Husk på, at Bourdieu blev reddet fra militærtjeneste ved hjælp af

indgriben fra en oberst fra Béarn. Bourdieu underviste på universitetet i Algier, der var domineret af en stærkt højreorienteret gruppering, og nogle af hans tidligste artikler blev publiceret af regeringens socialsekretariat og udbredt lokalt (Yacine, 2004:497). Dette er ikke for at forklejne de trusler mod hans liv, der i sidste ende, i maj 1961, tvang ham til at forlade Algeriet, eller den kendsgerning, at han udviklede sin refleksion og kritik af 'det koloniale spørgsmål' indefra. Det er for at pege på, at der i disse fotografier kan findes en tavs narrativ, der afslører

Bourdieu position i den koloniale orden og hans nødvendige – om end delvise – tilpasning til den. Måske er dette en del af grunden til, at han i næsten 40 år opbevarede fotografierne i kasser, usete af verden.

I forbindelse med diskussionen af udstillingen bemærkede flere kommentatorer, at Bourdieus algeriske fotografier virkede 'for franske' og ikke repræsenterede 'kaffehusenes Algeriet'. Det, som fotografierne snarere kaster lys over, er det, som Edward Said ville have kaldt for kolonialismens kontraktuelle kvalitet, hvor kortet over Frankrig er lagt oven på kortet over Algeriet og vice versa, og hvor Algiers og Paris' historie er uadskillelige fra hinanden (Said, 1993). Selv om billedernes hemmeligheder er Bourdieu, er billederne en opgørelse over, hvad Bourdieu mente fortjente opmærksomhed og nærmere undersøgelse. Der er her i mindre grad tale om en 'samfundets totalvidenskab' end om en desperat kamp for at registrere det koloniale drama gennem snapshots, der afslører og viser detaljerne i dramaets sammensatte virkelighed såvel som det brændende lys, der er kastet over det algeriske landskab. Her afsløres det magtnetværk, der ordner de steder, hvor de fordrevne bønder var tvunget til at bo, og måske kastes der også lys over den begrænsede og delvise karakter af denne skildring.

Der er en spænding i Bourdieus sociologi mellem på den ene side hans ideal om en videnskabelig objektivitet og en sociologisk autoritet, der kan hævde at have det sidste ord, og på den anden side det, der kan kaldes for en ydmyg nærsynethed. I *Pascalian Meditations* spørger han: "Hvordan kan man undgå at falde for denne drøm om omnipotens?" Svaret ligger i en opmærksomhed på det sociale livs og også det akademiske livs situerede karakter:

Jeg mener, at det først og fremmest er vigtigt ikke blot at reflektere over grænserne for tænkning og over tænkningens magt, men også over de betingelser, der bestemmer tænkningens udøvelse, hvilket får så mange tænkere til at overskride grænserne for en social erfaring, der nødvendigvis er delvis og lokal, både geografisk og socialt set. (Bourdieu, 2000:2)

Udfordringen for Bourdieu er ikke at være begrænset af lokal forskellighed; udfordringen er at bevæge sig frem og tilbage mellem disse sociale erfaringer (dvs. erfaringen af henholdsvis bønderne i Béarn og algerierne) for at finde sammenhænge såvel som kontraster. Der er her en fare for en anden form for kolonisering, hvor 'den anden' bliver et objekt, der bruges til at opnå selverkendelse. Det var delvist gennem sine oplevelser i Algeriet, at Bourdieu kom overens med sin egen følelse af at være i eksil fra sin barndomsverden i Béarn og et bondesamfund, der var udleveret til hastige sociale forandringer.

Som svar på det spørgsmål, der blev stillet i begyndelsen af denne artikel, tog Bourdieu fotografier af en række pragmatiske, etiske og politiske grunde. Disse er lige så relevante i dag og kan findes i visuelle sociologers praksis i meget forskellige geopolitiske kontekster (Harper, 1982; Knowles & Sweetman, 2004). Kameraet er her et registreringsredskab, der også kan registrere spor uden for sproget, et medium for anerkendelse og samhørighed, der både forbinder forskeren med verden, samtidig med at den holdes på afstand. Fotografierne kan ikke tale for sig selv. De bliver – for at bruge Barthes' vending – "gjort til grin af virkeligheden" (Barthes, 2000:115) og af en tilstedeværelse, der ikke længere er til stede. Et fotografi formår tilsyneladende at kunne dokumentere 'det virkelige' på en uproblematisk måde. Billederne viser, men skjuler også betydning. Bourdieu ønskede at indfange virkeligheden i Algeriet, men denne komplekse situation undslipper nødvendigvis iagttageren og kan ikke reduceres til sociologiske kendsgerninger – hans snapshots kan ikke udgøre hele billedet. Måske er det dette, der gør sociologien interessant, ikke som en 'totalvidenskab', men snarere som engageret i den opgave, det er at fortolke betydning, der i sidste instans må lades åben. Både indsigt og blindheden er her af stor værdi for sociologien – selv om skildringen er ufuldstændig, er den ikke desto mindre fængslende.

Jeg har hævdet, at der er en anden måde at betragte det at fotografere på: som et middel til at få adgang til refleksioner og tanker, der er hinsides sociologens forståelse. Som jeg har peget på, kan Bourdieus fotografier betragtes som en fortegnelse over hans opmærksomhed, hans nysgerrighed og i sidste ende hans socio-

logiske forestillingskraft. Måske kan man sige, at det, som sociologer tager med sig fra deres feltarbejde, nogle gange er mystisk og ikke altid helt klart for dem selv. Vi kan ikke altid vurdere værdien af det etnografiske materiale, vi vender hjem med. Dette underminerer måske Bourdieus videnskabelige aspirationer om universel betydning, men ikke nødvendigheden af værdien af hans værk, der kan findes i hans intense og partikulære søgen efter forståelse.

Jeg besøgte igen og igen udstillingen og begyndte at spekulere over, om alle skildringer involverer en afsløring/et forræderi (eng. *betrayal*) af en slags, og jeg mener ikke blot dette i en negativ forstand. Vi kan tænke på en afsløring af magtens konsekvenser eller på de måder, hvorpå vores sociologiske bestræbelser afslører den beskadigede karakter af verden og dens uretfærdigheder. Det forekommer mig, at forholdet mellem skildring og afsløring/forræderi er til stede i alle etnografiske praksisser. Det er intet tilfælde, at det først var hen imod slutningen af sit liv, at Bourdieu gav en større læserkare adgang til det ensomme drama ved ungkarlenes bal i Béarn eller gav os lov til at se sine algeriske fotografier. Jeg antyder ikke, at afsløringer/ forræderier af denne slags nødvendigvis er en etnografisk last – men man må regne med dem uanset de hyperpolitiske positurer, vi måtte indtage, uanset de bureaukratiske detaljer vedrørende det samtykke, som informanter giver, eller uanset universitetets etiske komitéers udtalelser. Som Bourdieu ville have sagt, bør dette være en af vores vigtigste forpligtelser – at se videnspolitikken i øjnene i stedet for at afholde os fra empirisk engagement eller søge tilflugt i en kritisk distances falske bekvemmelighed. Det må imidlertid også erkendes, at denne proces aldrig én gang for alle er fuldført eller afklaret.

Konklusion: Det sociologiske liv

Pierre Bourdieu døde den 23. januar 2002. Jeg ved ikke, om jeg er den eneste, der har det sådan, men når jeg ser på mine boghylder, er det, som om mange af de klogeste mennesker fra slutningen af det 20. århundrede én efter én forlader os. Navnene på bogryggen inkluderer Jacques Derrida, Ed-

ward Said, Gillian Rose og Clifford Geertz. Dette tab bør ikke blot føre til et ønske om at bevare deres arv og så at sige forestå en intellektuel balsamering. Fred Inglis skrev noget selvtilfreds i en nekrolog over Bourdieu, at en sådan udvikling var undervejs i Frankrig. ”Dette er, hvad det vil sige at efterlade en intellektuel arv. Det er ikke sådan, tingene foregår i England.”³³⁾ Den lektie og den arv, som skikkelser som Bourdieu tilbyder eftertiden, er, hvordan man bedriver kritik og en form for sociologi i offentligheden, der er for og nogle gange imod offentligheden.

Pierre Carles’ film *Pierre Bourdieu: La Sociologie est un sport de combat* (der kan ses på nettet, se note 4; o.a.) – der havde premiere samme år, Bourdieu døde – er en skildring af hans sociologiske liv. For Bourdieu bør sociologiens forhold til samfundets sårede krop ikke være parasitisk. Her er sociologien at betragte som en kampsport: ”Som alle former for kampsport skal den bruges i selvforsvar, og usportslig optræden er strengt forbudt.”³⁴⁾ Ved at forsøge at lære af Bourdieu – og så at sige tænke med Bourdieu – og af hans liv kan vi tilføje yderligere et par ting. For det første gælder det, at det, som sociologien kan udrette i sin samtid, er at pege på de ting, der ikke kan siges. ”Det på forhånd konstruerede er overalt. Sociologien er så at sige belejret af det på samme måde, som alle andre er det,” konstaterede Bourdieu (Bourdieu & Wacquant, 1992:235). De uretfærdige relationer og den store politiske meddelagtighed er skjult i tavshed, og det var uden tvivl også tilfældet med hensyn til den franske offentlige mening under krigen i Algeriet. Her er sociologen en guide til de ting, der er gjort tavse, eller de ting, der ignoreres. For det andet må den sociologiske tænkning tilvejebringe en følsomhed og respekt for det, der ikke får opmærksomhed til daglig. Dette er ikke blot et spørgsmål om at give det almindelige en stemme, og Bourdieu var dybt skeptisk over for den ’spontane sociologi’, der kunne findes i det kabylske samfund eller i Béarn på landet i Frankrig. Det er snarere sådan, at hans kritiske refleksion gør det velkendte fremmed og undersøger det selvindlysende. For det tredje havde Bourdieus sociologi som mål at skabe en etisk og kritisk forestillingskraft,

der transcenderer provinsialisme og opererer på en international scene. I en vis forstand kan man sige, at Bourdieus tidlige feltarbejder leverer en model for en kontrapunktisk, tværkulturel forståelse, hvor det landlige Frankrig og den algeriske koloni bringes i dialog med hinanden. Med en reference til Lévi-Strauss kaldte han dette for en "baglæns *Tristes Tropiques*"⁷⁵⁾ (Bourdieu, 2004a: 436) og pegede på sammenhængen mellem, hvad der sker langt væk hjemmefra, med det, der sker i nærheden (Bourdieu's algeriske erfaring blev således anvendt i forhold til der, han kom fra; o.a.). For det fjerde er den form for sociologi, han advokerer for, en sociologi, der er opmærksom. Der er et fantastisk øjeblik til sidst i filmen om Bourdieu, hvor han konfronteres med et ret fjendtligt og anti-intellektuelt publikum i et medborgerhus i en forstad, et publikum bestående af socialarbejdere, immigranter og lokale politiske aktivister. Som svar på deres negative indstilling til sociologien siger han trodsigt: "Intellektualisme er ikke en sygdom." Han beder sit publikum om ikke at afvise tænkning og læring og refererer til sin mangeårige kollega og medforfatter Abdelmalek Sayad, som han arbejdede sammen med i Algeriet. Bourdieu karakteriserer Sayad "som en stor lytter". Han sagde til sit publikum, hvoraf mange var immigranter, hvoraf nogle igen sandsynligvis var af algerisk afstamning, at de kunne lære noget om immigration og racisme ved at læse Sayad. Endelig kan man sige, at Bourdieus sociologi er en form for historisk vidnesbyrd – ikke hele historien, men en overbevisende historie, der "går imod historiens hovedstrømning" (Benjamin, 2003:407). Bourdieus algeriske fotografier er fragmenter af en alternativ historie, ikke blot om det koloniale Algeriet, men også om hans sociologiske triumfer og frustrationer.

En del af Bourdieus udøvelse af sin kampsport er rettet mod uvidenhed, selvbedrag, hykleri og løgne. Selv da han vinder diskussionen, giver Bourdieu sit publikum i forstadsmedborgerhuset, der beundrende klapper af ham, en opsang: "Sandheden måles ikke med et klappometer."⁷⁶⁾ Han kan ikke bruge en ureflekteret anerkendelse eller et ukritisk bifald til noget. Når man ser *La Sociologie est un sport de combat*, har man

samtidig en snigende fornemmelse af, at selv den store sociolog forbliver noget af en fremmed for sig selv. Der er måske noget af en udtalt lektie for os alle i dette: Vi kan ikke styre, hvad vi afslører og røber i vores sociologiske værk eller for den sags skyld i vores liv.

Oversat af Joachim Wrang efter Les Back (2009) 'Portrayal and betrayal: Bourdieu, photography and sociological life', *The Sociological Review*, 57:3, 471-490.

Tak

Jeg vil især gerne takke Azzedine Haddour for hans kritiske refleksioner vedrørende den diskussion, der udvikles i denne artikel. Jeg vil gerne takke Nirmal Puwar og Beverley Skeggs for deres forslag og Judith Barrett for hendes redaktion.

NOTER:

1. Jeg tænker her på Chicagoskolens etnografer fra Anderson (1961) til Whyte (1943), men dette gælder også sociologiske community-studier i Storbritannien, fx Young & Willmott (1957) eller Rex & Moore (1967).
2. E-mail, den 2. november, 2006.
3. Fred Inglis, 'France still feels the force of his habitus', *The Times Higher*, den 8. februar 2002.
4. Citeret fra *Pierre Bourdieu: La Sociologie est un sport de combat*. C-P Productions et VF Films 2002. Instrueret af Pierre Carles. (Filmen kan ses her med engelske undertekster: <http://www.youtube.com/watch?v=Csbu08SqAuc&list=PL5C6FFB2E69B2AA2B>)
5. Det er en reference til Claude Lévi-Strauss' antropologiske memoarer, der oprindeligt blev oversat til engelsk som 'World on the Wane' (Lévi-Strauss, 1961), men senere oversat på ny og udgivet under den franske titel *Tristes Tropique* (Lévi-Strauss, 1989).
6. Citeret fra *Pierre Bourdieu: La Sociologie est un sport de combat*. C-P Productions et VF Films 2002. Instrueret af Pierre Carles.

LITTERATURLISTE:

- Anderson, N. (1961) *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man: a study prepared for the Chicago Council of Social Agencies under the Direction of the Committee on Homeless Men*. Chicago: University of Chicago Press.
- Adkins, L. & Skeggs, B. (eds.) (2004) *Feminism after Bourdieu*, The Sociological Review Monograph. Oxford: Blackwell Publishing.
- Barthes, R. (2000) *Camera Lucida*. London: Vintage.
- Becker, H.S. (1974) 'Photography and Sociology', *Studies in the Anthropology of Visual Communication*, 1:3-26.
- Benjamin, Walter (1998) *The Origin of German Tragic Drama*. New York: Verso.
- Benjamin, Walter (2003) 'Paralipomena to "On the Concept of History"', i Howard Eiland & Michael W. Jennings (eds.) (2003) *Walter Benjamin Selected Writings Volume 4: 1938-1940*. Cambridge, Massachusetts and London: Belknap Press.
- Bourdieu, P. (1958) *Sociologie de L'Algérie*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Bourdieu, P. (1962) 'Célibat et condition paysanne', *Études Rurales*, 5(6):32-136.
- Bourdieu, P. (1972) 'Les stratégies de reproduction dans le système de reproduction', *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, 4(5):1105-1127.
- Bourdieu, P. ([1972]2005) *Udkast til en praksisteori – indledt af Tre studier i kabylsk etnologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (1986) 'The struggle for symbolic order: an interview with Pierre Bourdieu', *Theory Culture and Society*, 3(3):37-51.
- Bourdieu, P. (1989) 'Reproduction interdite. La dimension symbolique de la domination économique', *Études rurales*, 113-114:15-36.
- Bourdieu, P. (1990) *Photography: A Middle-Brow Art*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2000) *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2001) *Masculine Domination*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2002) *Le bal des célibataires: Crise de la société paysanne en Béarn*. Paris: Seuil/Points.
- Bourdieu, P. (2003) 'Participant objectivation: the Huxley Medal Lecture', *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 9(2):281-294.
- Bourdieu, P. (2004a) 'Algerian landing', *Ethnography*, 5(4):415-444.
- Bourdieu, P. (2004b) 'The peasant and photography', *Ethnography*, 5(4):601-616.
- Bourdieu, P. (2004c) 'The peasant and his body', *Ethnography*, 5(4):579-599.
- Bourdieu, P. ([2004]2006) *Udkast til en selvanalyse*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (2008) *Political Interventions: Social Science and Political Action*. London and New York: Verso.
- Bourdieu, P. & Sayad, A. (1964) *Le Déracinement: La Crise de L'agriculture Traditionnelle en Algérie*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press. Dansk udgave: *Refleksiv sociologi: Mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Clifford, James & Marcus, G. (eds.) (1986) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Crawford, D.A. (2002) 'Circumcision: a consideration of some of the controversy', *Journal of Child Health Care*, 6(4):259-270.
- Fowler, B. (2000) 'Pierre Bourdieu and La Domination Masculine', *Iran Bulletin*, 25-26:38-47.
- Fowler, B. (2003) 'Reading Pierre Bourdieu's *Masculine Domination*: notes towards an intersectional analysis of gender, culture and class', *Cultural Studies*, 17(3):468-494.
- Geertz, C. (1988) *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Stanford: Stanford University Press.
- Harper, D. (1982) *Good Company: A Tramp's Life*. Chicago: University of Chicago.
- Knowles, C. & Sweetman, P. (eds.) (2004) *Picturing the Social Landscape: Visual Methods and the Sociological Imagination*. London: Routledge.
- Lévi-Strauss, C. (1961) *A World on the Wane*. London: Hutchinson.
- Lévi-Strauss, C. (1989) *Tristes Tropiques*. London: Pan Books in association with Jonathan Cape.
- Mayhew, H. (1971) *The Unknown Mayhew: Selections from the 'Morning Chronicle'*, 1849-1850. London: Merlin Press.
- Mayhew, H. (1985) *London Labour and the London Poor*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Mitchell, W.J.T. (1994) *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Communication*. Chicago: University of Chicago.
- Rex, J. & Moore, R. (1967) *Race, Community, and Conflict: A Study of Sparkbrook*. London: Oxford University Press for the Institute of Race Relations.
- Rosaldo, R. (1989) *Culture and Truth: The Remaking of Social Analysis*. Boston: Beacon Press.
- Ruby, J. (1973) 'Up the Zambezi with notebook and camera or being an anthropologist without doing anthropology with pictures', *Programme in Ethnographic Film Newsletter*, 4/3:12-14.
- Said, E. ([1978]2002) *Orientalisme*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Said, E. (1993) *Culture and Imperialism*. London: Chatto and Windus.
- Schultheis, F. & Bourdieu, P. (2001) *Pictures from Algeria: An Interview with Pierre Bourdieu*. Graz: Camera Austria.
- Wacquant, L. (2004) 'Following Pierre Bourdieu into the field', *Ethnography*, 5(4):387-414.
- Whyte, W.F. (1943) *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Yacine, T. (2004) 'Pierre Bourdieu in Algeria at war', *Ethnography*, 5(4):487-509.
- Young, M. & Willmott, P. (1957) *Family and Kinship in East London*. London: Routledge and Kegan Paul.

Les Back er professor i sociologi ved Goldsmiths, University of London. Hans udgivelser omfatter blandt andet *The Art of Listening* (Berg, 2007) og *The Auditory Culture Reader* (som er redigeret sammen med Michael Bull) (Berg, 2003). Les Back har skrevet artiklerne: 'Apache Indian' SK nr. 45/46, 'Reggaemusikken og det kulturelle intermezzo' og 'Nazisme & jitterbug' SK nr. 51, 'Løver, sorthuder & reggae-sild' SK nr. 57/58, 'Hadets stemmer, hybride klange. Den sorte musik og den modsætningsfyldte racisme' SK nr. 74, 'Kærlighedens inskriptioner' (om tatoveringer) SK nr. 87, 'Sociologisk lytten' SK nr. 100, 'Kunsten at lytte' SK nr. 125 og 'Kan man stole på sine sanser? Krig, erindring og det racistiske nervesystem' SK nr. 130.